

AMMY VAN HEUSDENLEZING 2005

Gedelegeerde opvoeding: een contextuele buitenkans!

door drs. Ard Q. Nieuwenbroek

Wederzijds vertrouwen is de basis van gedelegeerde opvoeding. In de lezing verken ik welke elementen deze basis vullen en welke attitude en vaardigheden daarbij voorwaardelijk zijn.

We komen gedelegeerde opvoeding allereerst op grote schaal tegen op plekken waar kinderen van buitenshuis werkende ouders worden geplaatst. Het zijn de buitenschoolse opvang en, voor de jongere kinderen, de kinderdagverblijven (niet medisch). Kenmerkend is dat ouders de daar werkende professionals een niet specifieke opdracht meegeven maar volstaan met het adequaat laten uitvoeren van de zorgtaak. Daar zit uiteraard gedelegeerde opvoeding bij in, want een kind zal zich in de niet huisomgeving ook moeten gedragen. Wel een specifieke opdracht krijgt het onderwijs. Leerkrachten worden gevraagd kinderen cognitief en sociaal-emotioneel te vormen in hun weg naar volwassenheid, ook als die ontwikkeling soms stagneert. Nog een specifiekere opdracht krijgen hulpverleners die kinderen, al of niet door de kinderrechter afgedwongen, moeten helpen een opgelopen stagnatie binnen hun ontwikkeling te herstellen. Deze is veelal van sociaal-emotionele aard, hoewel de cognitieve ontwikkeling daarmee uiteraard parallel loopt.

Dynamische driehoek

Gedelegeerde opvoeding zegt iets over de relatie tussen drie partijen: de ouders, het kind en de professional. Onderling zijn ze verbonden in een dynamische driehoek (tekening). De lijnen hebben een grote betekenis. Des te steviger ze zijn, en niet onderbroken of wankel, des te meer kan een kind gebruik maken van de potentiële groeirimte, die zich binnen deze driehoek bevindt. Is er tussen ouders en kind een verstoring, klein of groot, dan zal een kind minder zijn groeirimte kunnen gebruiken omdat zijn energie weglekt naar de verstoorde lijn tussen hem en zijn ouders. Datzelfde geldt ook voor beide andere lijnen. Is er een verstoring tussen kind en professional of tussen ouders en professional, dan gaat dit ook ten koste van het benutten van het groeipotentieel van het kind.

De lijnen van de dynamische driehoek zijn optimale geleiders van wederkerige ontwikkelingskansen. Maar er zitten ook vrijwel altijd weerstanden ingebouwd, waardoor de lijnen niet optimaal kunnen geleiden. Daarvan zijn delegaten vaak de meest onzichtbare, uiteraard versterkt door existentiële loyaliteit van een kind naar zijn ouders en andersom. Een delegaat is een door ouders aan het kind meegegeven opdracht, welke vooral bedoeld is van belang te zijn voor het kind, maar uiteindelijk vooral het belang van de ouders zelf behartigt. Bij gedelegeerde opvoeding kan zo'n delegaat bijvoorbeeld zijn: 'Vertrouw niemand buiten je eigen gezin!'. De ouders hebben mogelijk, als volwassene of als kind, onbetrouwbare ervaringen opgedaan met betekenisvolle niet-gezinsleden en dragen deze ervaring via het delegaat over op hun kind. Vanuit de dynamische driehoek versmalt dit de mogelijkheid van een stevige lijn tussen ouders en professional en tussen kind en professional. Een ander delegaat zou kunnen zijn: 'Van leren word je niet wijzer'. Of: 'Leren is het allerbelangrijkste in je leven!'. Dit laatste delegaat komen we vaak tegen bij ouders die vroeger zelf de kans hebben gemist, of niet hebben kunnen krijgen, om te leren. Bij veel allochtone leerlingen komt dit delegaat relatief vaak voor.

Vanuit de professional zijn er ook delegaten die de lijnen in de dynamische driehoek onder druk zetten. Wat te denken van de delegaat: 'Een autoritaire opvoeding is als een gesel voor ieder kind!'. Hoe 'vrij' kan deze professional zijn als hij ouders ontmoet die hun kind vanuit een vaste overtuiging autoritair opvoeden, zonder enige waarneembare inbreng van het kind? Of bij de volgende delegaat: 'De emancipatie heeft vrouwen meer kwaad dan goed gedaan', wanneer hij ouders spreekt die ervoor kiezen om hun dochter te laten werken in plaats van te studeren? Als dienstbare deskundige is het een permanente verantwoordelijkheid van de professional om zijn eigen erfgoed uit te zuiveren van, onder andere, delegaten die hem verhinderen de lijnen in de dynamische driehoek met ouders en kind optimaal te gebruiken.

Gerechtigde aanspraak

Bij gedelegeerde opvoeding ontmoeten we, zeker ook binnen het onderwijs, regelmatig kinderen die worstelen met hun zelfvalidatie. Deze zelfvalidatie is de bekrachtiging van zelfwaarde door middel van gerechtigde aanspraak, die verworven is door het bieden van gepaste zorg. Anders verwoord: een kind groeit als hij merkt dat zijn geven aan anderen door hen wordt ontvangen. Voor veel kinderen is dit een lastige klus. Ze gedragen zich destructief door vooral te nemen en niet te geven. Een klacht van veel leerkrachten! Vaak is dit destructieve gedrag geënt op, door het kind, ervaren onbetrouwbaarheid. Voor leerkrachten is het een valkuil om slechts negatief te reageren op het destructieve gedrag, want daarmee herbevestigen ze(in de ogen van kinderen) opnieuw een vorm van onbetrouwbaarheid. Tenminste als het alleen bij die negatieve correctie blijft. Of: kan een leraar de leerling ook als persoon 'overeind' houden en erkennen zonder dit exclusief te koppelen aan het onwenselijke gedrag? Nog simpeler: accepteert een leraar de leerling, los van diens cognitieve en sociaal-emotionele prestaties? Pas dan ontstaat de ruimte om, binnen de gedelegeerde opvoeding, een leerling te verleiden gerechtigde aanspraak binnen school te verwerven, en niet slechts via goede cijfers. Ik gebruik met nadruk het woord 'verleiden' om aan te geven dat expliciete aansporingen tot het verwerven van gerechtigde aanspraak veelal mislukken. Liever en effectiever is het passief/actief activeren van de verwachting en de verleiding, leunend op restanten van betrouwbaarheid bij het kind. Een voorbeeld vanuit het basisonderwijs:

Erkennen

Over erkennen is, vanuit contextueel perspectief, veel geschreven. Welke rol speelt erkennen nu binnen gedelegeerde opvoeding? Ik maak hier onderscheid tussen opvoeding in algemene zin en het deel van de opvoeding dat remediërend werkt bij stagnatie van de ontwikkeling bij kinderen. Merkwaardig genoeg wordt veel aandacht besteed aan de noodzaak van erkennen bij stagnatie, als herstelactiviteit. Een hardnekkige onderschatting van de grote betekenis die erkennen heeft 'als alles goed gaat'. Zo zijn er nog steeds scholen die ouders een berichtje sturen dat ze niet op de ouderavond hoeven te komen daar de resultaten van hun kind in orde zijn! Wat een ontkenning van de waarde van de ontmoeting tussen ouders, kind en professional om te 'vieren' dat alles naar wens verloopt! Als we erkennen kortweg definiëren als 'de ander bevestigen in diens bestaan', dan is de ontwikkelende kracht ervan enorm, zeker ook in een niet-stagnerende situatie. Voor de klassituatie betekent dit bijvoorbeeld dat een leraar aan de deuropening van zijn klaslokaal zoveel mogelijk leerlingen bij binnenkomst 'persoonlijk' verwelkomt. Dat kan zijn met een duw, een knipoog, een vraag of gewoon het noemen van een naam. Zo simpel kan erkennen zijn!

Bij een stagnerende ontwikkeling is het gepast erkennen een hefboom naar herstel. Kinderen die worstelen, hebben behoefte aan betrouwbare hulpbronnen. In de gedelegeerde opvoeding kan de professional deze hulpbron zijn. Dat is simpel gezegd maar vraagt een doorleefde

houding die het basale empathische vermogen van de professional ontstijgt. Vooral in het onderwijs hebben veel leerlingen, vaak ongezien, behoefte aan hulpbronnen. Ook al lijkt hun gedrag daar juist haaks op te staan door hun schijnbaar ongemotiveerde, ja zelfs agressieve handelen. De complexiteit zit in het onrecht, dat deze kinderen vaak treft in het (ten dele) ontbreken van erkennen van hun ouders. Ouders, die dan zelf ook worstelen met hen aangedaan onrecht, meestal vanuit hun gezin van herkomst. Ik vind dat gedelegeerde opvoeding de vraag van ouders impliceert die passende erkenning aan hun kind te geven, die het nodig heeft. Een heikele onderneming want de vraag blijft in hoeverre een kind deze erkenning wel kan, ja zelfs durft, te ontvangen zonder deloyaal te zijn aan zijn ouders. Een kind mag niet 'in de schuld' raken bij diens ouders door de erkenning van zijn mentor te ontvangen. Dit alles vraagt professioneel maatwerk. In ieder geval is veelzijdige partijdigheid hierbij een absolute voorwaarde om niet in de valkuil te lopen 'betere ouder' te worden..

Contextuele school

Gedelegeerd opvoeden vindt in Nederland vooral plaats in het onderwijs. Steeds meer scholen plaatsen deze opdracht in een contextueel kader en stoppen veel energie in het trainen en coachen van alle medewerkers. Een enkele school durft het aan zich, heel voorzichtig, een school te noemen die op weg is om een 'contextuele school' te worden. Want gedelegeerde opvoeding vanuit contextueel perspectief is natuurlijk een deel van het geheel. Hoe gaat de schoolleiding om met haar medewerkers. Niet voor niets schreven we vorig jaar een boek waarin we de kansen en mogelijkheden van contextueel leidinggeven op een rij hebben gezet. Want hoe kun je nu van een medewerker verwachten dat hij vanuit contextueel perspectief actief is met gedelegeerde opvoeding, als hij zelf vanuit een wezenlijk ander perspectief wordt geleid door zijn leidinggevend?

Gedelegeerde opvoeding is een contextuele buitenkans om te benutten. Onze tweejarige opleiding 'Contextuele leerlingbegeleiding' wil daarin een voedende bijdrage leveren. Maar er is nog zoveel meer ontwikkelingswerk te doen. Gelukkig is er binnen de VCW nu ook een sectie onderwijs. Met veel vertrouwen wens ik hen, en al die anderen op de pedagogische werkvloer, nog veel inspirerende ideeën toe. Dat is nodig want binnen het pedagogische veld is nog veel contextueel werk te doen!

Over de auteur:

Drs. Ard Q. Nieuwenbroek (1949) is werkzaam als trainer/adviseur en therapeut bij Ortho Consult. Hij is sociaal- en orthopedagoog en ontving zijn contextuele scholing bij Leren Over Leven van drs. Wim van Mulligen. Ook is hij (mede)oprichter van de tweejarige opleiding 'Contextuele leerlingbegeleiding'. Van zijn hand verschenen als (co)auteur vele publicaties, waaronder 'Tussen thuis en school' en 'Contextueel leidinggeven'.

Literatuur

Mulligen van W., Nieuwenbroek A., Gieles, P., Tussen thuis en school, Leuven, 2001
Nagy I., Krasner, B., Tussen geven en nemen, Haarlem, 1994
Ruigrok, Jan, Ouders: zie ze glimmen! In: TVL 22-1 pag. 5-9.

De negende Ammy van Heusden lezing wordt gepubliceerd op www.vcwsite.info